

Propovjedništvo u crkvenih otaca

DRAGO TUKARA*

UDK: 251:276
276:251

Izlaganje sa
znanstvenog skupa
Primljeno:
8. studenoga 2010.

Sažetak: Autor članka ulazi u područje govorništva antičkoga vremena. Bit će to vrijeme rađanja i razvoja kršćanskih propovjednika. Iako su mnogi crkveni oci odrastali, školovali se i bili intelektualno odgajani u duhu antičkih poganskih govornika, ipak su svoju misao nastojali učiniti originalnom. U članku su stoga istaknute sheme govora koje su svaka na svoj način originalne. Želi se istaknuti kako je za jedan govor ili njegovu shemu potrebno imati u vidu cjelokupnu čovjekovu nutarnju duhovnu i vanjsku materijalnu stvarnost, jer upravo one igraju veliku važnost za uspješan i originalan govor.

U prvom dijelu autor ističe duhovni izričaj kod crkvenih otaca. Do izražaja dolazi nutarnja stvarnost svakog govornika, jer o njoj ovisi uspješnost privođenja slušatelja nasljedovanju Isusa Krista. U drugom dijelu stavljen je naglasak na značenje brojeva. Brojevi su bili dio govorništva, posebno oni biblijski, koji su u sebi krili određenu poruku. Tu poruku autor iznosi i prezentira prije svega kao korisnu i zanimljivu. Uz brojeve će do izražaja doći geste prstiju kojima će se crkveni oci služiti kako bi njima pokazali značenje sadašnjega i budućega života u Kristu.

Ključne riječi: propovjedništvo, crkveni oci, teologija, sheme, ikonografija, brojevi, geste prstiju, duhovna stvarnost, kršćanski misterij.

1. Sheme govornoga izričaja kod crkvenih otaca

Korisno je i vrijedno pozornosti promotriti sve ono što su antički govornici ostavili na području govorništva, te način na koji su obilježili svoje govore (retoriku). Svatko je od njih na svoj način iznosio svoje govorničko iskustvo koje bi moglo izgledati kao serijska proizvodnja odjeće koja se odlaze u skladište ili ormar.

* Doc. dr. sc. Drago Tukara, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku, P. Preradovića 17, p.p. 54, 31400 Đakovo, Hrvatska, drago.tukara@djkbf.hr

Prije svega zanimaju nas sheme govora; kakve god bile, one nisu »serijska proizvodnja« kojima se izricala neka tema. To znači da nema ujednačene sheme u govoru. Jer svaki čovjek imao je i uvijek će imati nekakav poseban, svoj način govora i komunikacije s drugima.

Duhovni sadržaj koji se nalazi u čovjeku razotkrit će se preko izgovorenih riječi; to bi značilo: kakav duhovni program u čovjeku, takav i govornik. Stoga se sheme stvaraju i kreću na temelju racionalnoga i psihološkoga elementa u čovjeku. Primjerice, Tertulijan prilagođava ili poistovjećuje biblijski rječnik s originalnom metodom koju je on stvorio, a koja naravno još nije bila u uporabi. Tu je svoju originalnost upotrijebio kada je u pitanju propovijedanje o Kristu. On je pobornik ljudske naravi u Kristu i njegova tijela, te protivnik tadašnjih gnostičkih struja. Kako bi obranio tu činjenicu, uvodi igrom riječi novu metodu kojom pobija gnostike: »Si veritas fuit, caro fuit; si caro fuit natus est!«¹ Iz ovoga primjera latinskoga pisca Tertulijana do izražaja dolazi njegova jezična sposobnost i racionalnost. Nema sumnje da je takav govornik uvijek u psihološkoj prednosti pred svojim protivnicima. Upoznavajući sheme govora kod crkvenih otaca istovremeno upoznajemo i njihove pozitivne i negativne trenutke; one su ustvari prilagođene njihovu nutarnjem životu. Svatko na svoj način izriče svoje ljudsko lice.

Stoga nije lako opisati sve sheme antičko-otčkoga govorništva ili propovijedanja, jer jedni se od drugih razlikuju po vrlo blagim prijelazima i nijansama. Teško ih je precizno definirati jer one su poput simbola kojih je mnoštvo pored nas, a teško je odrediti njihovo konačno i najispravnije značenje. U vrijeme nastajanja i razvoja kršćanske misli, valjalo je na području teologije definirati određene istine, a za to je bilo potrebno izabrati najbolju shemu koja će najprije dovesti slušatelja do zadanoga cilja. Tako, odnos čovjek-Bog; čovjek-Krist; čovjek-Duh Sveti snažno je odjeknuo u teologiji crkvenih otaca, toliko da je od apostolskih otaca pa nadalje taj odnos postao otvoreno područje rasprava. Rasprava se posebno povelala na prijelazu između 2. i 3. stoljeća u liturgiji i ikonografiji. Drugim riječima, trebalo je tu istinu vjere, misterij, navijestiti ili propovijedati drugima te ih uvjeriti da se radi o istini i realnosti.

Uzmemo li drugi primjer, primijetiti ćemo isto. U Kalistovim katakombama nalazi se euharistijska scena: naslikana riba koja pliva na vodi, a na leđima nosi košaru ispletenu od vrbovih šiba punu kruha. Iz košare se nagine jedna čaša crvenoga vina. Riba, svakako upućuje na Krista. Očito je bilo potrebno objasniti misterij Krista, a ovo je bez sumnje dobar način naviještanja toga misterija. Moglo bi se reći da je ova scena bolja od svih verbalnih izričaja Ignacija Antiohijskoga koje je on na istu temu prije toga izrekao. To samo znači da se stvara jedna nova shema govora o Kristu čovjeku, pa i o teologiji uopće. Na scenu stupa simbolički rječ-

---

¹ TERTULIJAN, *Protiv Marciona*, 3, 11, 9.

nik u objašnjavanju kršćanskih tajni; tomu će svakako doprinijeti govorništvo ili propovijedanje.

Ignacije Antiohijski, kao i mnogi kršćanski govornici, imao je svoj *compositio* iz kojega je izviraio poneki termin ili pojam o duhovnoj stvarnosti koju je trebalo približiti materijalnoj stvarnosti življenoj u svagdanjem životu. Dobro se kaže da mistik dospijeva ondje gdje razum ne može doći.

1.1. DUHOVNI IZRIČAJ U NEKIM SHEMAMA

Duhovni izričaj u svojoj dinamici ima neograničene mogućnosti. Svi duhovni sadržaji, koje čovjek ima ili osjeća u sebi, nisu se mogli izreći riječima, jer se nalaze skriveni kao ispod neke ljuske, pokriveni kao nekim plaštem, pa čovjek ne zna što se ispod toga krije. Drugim riječima, čovjek se propovjednik nađe pred nekim sadržajem na području teologije ili vjere koji treba protumačiti ili o njemu propovijedati, a on je skriven kao ispod neke ljuštore. U tom slučaju, shema je jedna vrsta plašta koji su upotrebljavali stari govornici. Kao da se shemom zaogrnuo taj skriveni sadržaj i onda se pokušavalo malo pomalo otkrivati i tumačiti.

Pod plašt, kojim je bio zaogrnut jedan govor, spada i položaj prstiju na ruci. Prstima se zbrajalo, i u tom trenutku oni dobivaju značenje brojeva. Prsti i brojevi postaju sinonimi. Tako, ako se htjelo govoriti ili propovijedati o uštedi, zaradi, lihvarenju ili pohlepi izricalo se prstima. Prsti su poprimali metaforično značenje.

Shemu ovdje trebamo shvatiti kao sredstva ili mogućnosti koje čovjek ima u sebi. U susretu s teologijom ili kršćanskim misterijem, prvi su kršćani imali velikih problema: na koji način ili kojom shemom, ili kojim mogućnostima ili sredstvima izreći istinu. Primjerice u pitanju kristološke antropologije: tj. pitanju odnosa Krista - druge osobe unutar Trojstva; zatim pitanje odnosa čovjek-Krist; odnosa čovjek-Crkva.

U počecima se nisu pisali dugi traktati ili govori o spekulativnoj teologiji, nego se više stavljao naglasak na ono što čovjek u sebi posjeduje. Crkveni su oci svoju intuiciju, unutarnji život iskazivali ili izricali preko sredstava komunikacije kojima su se služili u svagdanjem komuniciranju i životu. Budući da se radi o propovjednicima, pa i jednom obliku katehiziranja, a u duhu današnjih potreba, potrebno je promišljati o uporabi sredstava koja mogu poslužiti za uspješniju komunikaciju sa slušateljima za vrijeme propovijedi. U ovomu postoji podvojenost u razmišljanju.

Kršćanski propovjednici svoj su unutarnji život i povezanost s Bogom izražavali onim što su imali pri ruci kao pomoćno sredstvo i svojim sposobnostima. Rekli bismo kroz sheme. Prvi kršćanski govornici, pa i vjernici, tražili su u svojem životu »živjeti Crkvu«, osjećajući sebe same Crkvom. To bi moglo značiti kako je svaki vjernik tražio svoju povezanost s Bogom i s Crkvom, stvarao u sebi svoj način propovijedanja, ali uvijek pozoran na ono što propovijeda Crkva kojoj pripada. Narav-

no, takav stav važan je oblik za propovijedanje. Pripadnost Crkvi i eklezijalni duh bili su vjerni pratitelji propovjednika, jer upravo takva nutarnja izgrađenost učinila ga je različitim od drugih poganskih govornika. Bogatstvo duhovnoga sadržaja učinilo ga je originalnim.

Jedna od shema koja je bila prisutna u propovijedanju crkvenih otaca bila je *similitudo*. Prema ovoj shemi donosimo neke primjere. Mjesec obasjan Suncem Crkva je obasjana od jedinorođenoga Sina Božjega, što će posebno koristiti sveti Augustin². Da bi u svom propovijedanju što jasnije približio tko je i što je Crkva, Filon iz Karpazije kaže da je šipak sličan Crkvi. On ima crvenu, rumenu boju i miris vina, a sjemenke čuva zatvorenima: njegova crvena boja krv je Kristova, a sjemenke u njemu su ljudi. Šipak jednako Crkva.

Druga shema, koja je bila zajednička mnogima u teologiji, sintetički je paralelizam. On se posebno očitovao kada se željelo shvatiti odnos zemaljske i nebeske Crkve. O njoj govori Augustin. »Jedna je Crkva u vjeri (po vjeri) (zemaljska Crkva), a druga je ona vizionarska (nebeska Crkva). Jedna je na putu, a druga u vječnom prebivalištu. Jedna izbjegava zlo i ispunjava dobro, druga nema zla koje bi trebala izbjegavati, nego uživa veliko dobro. Jedna se bori protiv neprijatelja, druga vlada bez protivnika. Jedna utopljena u borbi, druga uživa u miru plodova pobjede. Jedna traži pomoć u napastima, druga oslobođena od napasti i traži mir u onomu tko joj je pomoć. Jedna pomaže potrebnima, druga živi ondje gdje nema nedostojnih. Jedna raspoznaje dobro i zlo, druga samo kontemplira.«³

Sintetički paralelizam o Crkvama Augustin nastavlja primjenjivati u djelu *Izlaganje psalama*: »Na zemlji se nadugo i široko pjevaju pjesme koje nikada ne će biti upotpunjene, jer nas zemaljske potrebe udaljavaju od uživanja u hvaljenju slave Božje. Kada naše tijelo bude obučeno u besmrtnost, nitko ne će reći: 'Kako ja dugo stojim na nogama' ili 'Predug je ovaj post', ili ne će reći: 'Predugo traje moja budnost'. Naše će tijelo s čitavom Crkvom nebeskom biti slobodno i oslobođeno za razmatranje o Bogu i vidjet će ga kakav jest.«⁴

Prema najstarijoj postbatezimalnoj propovijedi, koja nam je sačuvana u drugoj poslanici Klementa Rimskoga, onaj tko vrši volju Božju pripada duhovnoj Crkvi, onoj vječnoj, koja je postojala prije Sunca i Mjeseca. Pripada Crkvi Kristovoj tko vrši volju Očevu; naprotiv tko je ne vrši pripada Crkvi koja je postala pećina razbojnička⁵. Klement zaključuje s jednim sintetičkim paralelizmom, kako bi izrekao pojam naše pripadnosti Crkvi posredstvom Duha Svetoga: »Crkva koja je duhovna pojavljuje se u tijelu Kristovu, pokazujući nam: tko je spašava u tijelu, ne razara je, primit

---

² Usp. AUGUSTIN, *Tumačenje psalama*, 10, 30.

³ AUGUSTIN, *Tumačenje Ivanova evandjelja*, 124, 5.

⁴ Usp. AUGUSTIN, *Izlaganje psalama*, 83, 8.

⁵ Usp. KLEMENT RIMSKI, II, 14, 1.

će Duha Svetoga. Ovo je tijelo slika Duha Svetoga. Nitko tko bi razorio kopiju ne može razoriti original. Ovo hoće reći: Braćo, čuvajte tijelo da biste sudjelovali na Duhu Svetomu. Ako kažemo da je Crkva tijelo, a Krist Duh, dakle tko ranjava tijelo, ranjava Crkvu i nema udjela s Duhom koji je Krist.«⁶

Apostolski oci često su pribjegavali poučavanju u svojim propovijedima. Poučavati nekoga u propovijedi znači upotrebljavati jednu novu shemu koja je mogla prodrmati, stresti onoga tko sluša to poučavanje. Egzorta povezuje onoga tko govori sa slušateljem. Nagovorom ili poučavanjem u propovijedi postiže se najveća uključenost svih prisutnih. Pouka u propovijedi izaziva veliku pozornost kod slušatelja. Klement Rimski upozorava Korinćane: »Pređragi, pišemo sve ove stvari ne samo za vaše obraćenje, nego da i sami sebe podsjetimo. U istoj smo areni i ista nas borba očekuje. Ostavimo ispraznosti i beskorisne misli i slijedimo slavna i čudesna pravila naše tradicije. Vidimo ono što je dobro, što je drago i milo pred onim koji nas je stvorio. Pogledajmo krv Isusa Krista i pogledajmo koliko je vrijedno pred njegovim Ocem. Razdan radi našega spasenja, donio je svijetu milost oprostjenja. Iz generacije u generaciju svjedočim da je Učitelj dao mjesta pokajanju (Mudr 12, 10) za sve one koji se žele obratiti. Noa je propovijedao pokajanje i svi koji su ga poslušali bili su spašeni. Jona je propovijedao propast Ninivljanima, obraćeni od svojih grijeha postali su pokajnici...«⁷

1.2. VRIJEME PROGONA

Prije Konstantinova mira progon je bio neprestana opasnost i nitko mu nije mogao predvidjeti kraj. Reakcija kršćana bila je takva da su se osjećali kao Crkva. S Konstantinovim mirom širila se svijest o ekleziologiji: ti su događaji na neki način pripadali Crkvi. Kateheze i propovijedi u 4. stoljeću razvijaju princip Crkve kao nebeskoga grada, Jeruzalema. Od zemaljske Crkve ide se prema vječnoj. Za Augustina stožer dviju država leži u suprotnosti između poniznosti i oholosti: oholost demona i poniznost Krista. Nebeski grad, Crkva nebeska i Jeruzalem sinonimi su. Ime Jeruzalem označava viziju mira: on je sinonim mira.

Jedna od shema bila je i numerologija i etimologija. One su bile veliko kulturno dobro tadašnjega vremena. O tomu govore filozofi i gramatičari; Filon Aleksandrijski i mnogi drugi latinski i grčki govornici i pisci. Mnoge su se stvari ili pojmovi mogli razumjeti tek pomoću etimologije. Radi se zapravo o traženju neke poruke ili značenja u nečijem imenu. Imena nisu ništa drugo nego ono što govori o samoj osobi, o nečijoj osobnosti koja ne može biti zajednička s drugima, bilo da se radi o osobnim imenima i mjestima, bilo o zajedničkim imenima. Takav način tumačenja bila je svagdanja praksa; preko nečijeg imena tražiti neku poruku.

---

⁶ KLEMENT RIMSKI, II, 3.-5.

⁷ KLEMENT RIMSKI, *Poslanica Korinćanima* 7, 1.-7.

Tipološka egzegeza otaca, korijen riječi ili etimologija riječi pomaže u tumačenju enigme; tražilo se logičkim ili razumskim putem protumačiti neki tajanstveni pro-ročki govor. Na taj se način objašnjavala neka figura.

Brzina s kojom su slike ulazile u propovijed sprječavala je katkada pravo značenje riječi. To znači, događalo se da se za jedan pojam koji je bio nejasan, a koji je trebalo tumačiti, koristilo previše slika što je bila zaprjeka da se dođe do pravoga smisla. I na ovom području, posebno kada je u pitanju homiletika, postoje različita mišljenja među stručnjacima o upotrebljavanju slika ili figura u propovijedi.

Jedan od najvećih govornika otačkoga doba, Grgur Nazijanski, jako puno razmišlja o tomu koliko treba govoriti ili propovijedati slušateljima. Kaže Grgur da teolog/govornik/propovjednik izlaže sve ono što je sam dosegnuo, ono do čega je on sam došao. Prema tomu, govori o onomu što je proučio i za što se posve spremio. Propovjednik mora imati u vidu duhovnu sposobnost svojih slušatelja. Preko te međe ne smije prelaziti. U svom govoru ili propovijedi, kaže Grgur, govornik mora biti odmjeren i umjeren. »Međutim, što se nas tiče, nemojmo više sami sebe ne poznavati i nemojmo prezreti odmjerenost s obzirom na sadržaj. Znajmo: kao što postoji stanovita odmjerenost u odijevanju, načinu života, smijehu, hodu, isto je i s govorom i šutnjom. Promotrimo sami sebe i teologa dotjerajmo kao kip ljepote.«⁸

Grgur se zalaže da kad se govori ili propovijeda o Bogu ili o otajstvenim zbiljama, treba otajstveno i govoriti. To znači, da propovijed ne bi smjela biti olako shvaćena, ona mora biti dostojanstvena i otajstvena jer u njoj se naviještaju najveće tajne samoga Boga. O svetim zbiljama treba govoriti sveto.

Poznavanje tropa ili slikovitoga izraza bilo je potrebno da bi se razriješila brojna pitanja Sv. pisma: poznavati trope značilo je razriješiti postojeće veze između osjetilne stvarnosti i duhovnog ponašanja koje se očitovalo u slikama.

Za Augustina shema antiteze pronalazi svoje utemeljenje u samoj naravi stvari, i stoga je ona često korištena iz Sv. pisma. Antiteze čini jedan govor ili propovijed umilnim i lijepim, kao što je ljepota stvorenoga svijeta izražena upravo kroz antiteze. Svijet se pojavljuje u svoj raznolikosti i međusobnim suprotnostima što daje ljepotu istom svijetu. Kaže Augustin da su vjekovi/stoljeća ukrašavani najljepšim pjesmama antiteze. »Antiteze su najljepši ures književnoga izričaja. Antiteze su oprjeke ili protustavke. Takvim se oprjekama veoma skladno služi i apostol Pavao u Drugoj poslanici Korinćanima, gdje kaže: 'Oružjem pravde zdesna i slijeva, slavom i sramotom, zlim i dobrim glasom; kao zavodnici, iako istinoljubivi; kao nepoznati, a poznati; kao umirući, a evo živimo; kao kažnjeni, ali ne predani smrti; kao žalosni, a uvijek veseli; kao siromasi, a mnoge obogaćujemo; kao ljudi bez ičega, a koji posjeduju sve.' I tako, kao što te oprjeke suprotstavljene jedne drugima

⁸ GRGUR NAZIJANSKI, *Teološki govori i teološka pisma*, I, 5.-7.

tvore ljepotu izričaja, tako se ljepota tijekom vjekova slaže od suprotnosti oprjeka, ali ne riječi, nego stvari. To je još najjasnije postavljeno u Knjizi Sirahovoj ovim riječima: 'Nasuprot zlu stoji dobro, nasuprot smrti stoji život; tako nasuprot po-božniku stoji grješnik. I gledaj tako sva djela Svevišnjega, sva su po dvoje, jedno prema drugomu.«⁹

Grgur Veliki u svojem djelu *Regula pastoralis* u trećemu dijelu govori o umijeću vođenja duša na taj način da ih se priprema na te oprjeka, suprotnosti u svijetu. Kako poučavati istovremeno evanđeoskim principima i robove i gospodare, zdrave i bolesne, šutljive i govorljive, plašljive i razdražljive, oženjene i neoženjene, i tako dalje. Iskustvo govori kako svećenik dođe baš u takve suprotnosti da na jednoj misi ima one koji tuguju za svojim pokojnikom kojega su upravo sahranili i one koji se raduju jer pod istom misom imaju svoje vjenčanje. Što učiniti u tim suprotnostima. A vjerujem da je tako i u drugim svakodnevnim situacijama kada se pojave na misi različite potrebe. Moliti za kišu, a vani sunčano, jer kiša je potrebna.

Augustin je duša širokih horizonata, i nastoji shvatiti svaku riječ u Sv. pismu. U tumačenju biblijskih riječi Augustin se bori protiv zloraba tih istih riječi, jer se može dogoditi da netko lukavim nadmudrivanjem krivo protumači te iste riječi onima koji slušaju. Duhovno iskustvo koje je Augustin stekao, kako sam tvrdi, bilo mu je vrlo važno za njegovu retoriku.

Gaudencije, biskup iz Brescie, slikovito govori da je Sv. pismo kao duboki bunar/zdenac. Vjernik ili propovjednik ne bi trebao iz toga bunara lijevati riječi kao vodu iz kabla, pod izgovorom kako drugima treba dati vode žive. Nego se treba samo orositi, poškropiti tom vodom ili misterijem. Ističe Gaudencije kako je važna pozornost u tumačenju Riječi Božje. Ne olako govoriti, nego polako ulaziti u misterij. Zato, dubine Sv. pisma može tumačiti – o njima propovijedati – samo osoba sposobna i prikladna.

Ovakve sheme ili metode koristile su se za kompoziciju propovijedanja ili retorike. Česta uporaba figura u Bibliji, koja je isprepletana tipologijom i alegorijom, zaokupila je pozornost starih kršćanskih propovjednika i pisaca.

1.3. ŠIRINA PROPOVIJEDANJA CRKVENIH OTACA

Crkveni oci nisu propovijedali samo za uski krug izabranih osoba, nego su uzimali u obzir široki sloj ljudi, ambijent i socijalne različitosti. Njihov je jezik bio razumljiv svima: narodnim jezikom prenosili su kršćansku poruku. Jezična forma ili formulacija misli bila je takva da su koristili sredstva iz svagdanjega života. Dok je klasični svijet (onaj poganski) koristio riječi koje je Homer ili Vergilije koristio, do-tle su oci u svojem propovijedanju koristili riječi i pojmove utemeljene na Bibliji.

---

⁹ AUGUSTIN, *De civitate Dei*, 11, 18.

Dakle, dva jezika prisutna su u propovijedanju: poganski i kršćanski, s istim ciljem da se pridobije i odgoji čovjeka.

Vrijedno je spomenuti i retoriku, koja je za kršćanske propovjednike bila od koristi samo ako je podupirala i produbljivala Sv. pismo. Poznata je oznaka retorike prema kojoj je bilo odstupanja u onomu što govornik govori od onoga što on čini. Reklo bi se, njegov karakter i osobnost, moralnost i autentičnost, ne podudaraju se s izgovorenim. Kršćanskomu propovjedniku to se ne smije događati. Za klasične govornike odstupanje je normalno. Retorika koja nije praćena vanjskim djelovanjem isprazna je vježba, bez vrijednosti i značenja. O tomu svjedoči Grgur Čudotvorac u *Zahvalnom govoru* Origenu, nakon što je proveo pet godina u njegovoj školi. Origen je ostavio golem utisak na Grgura, jer ga je oduševio svojim propovijedanjem popraćenim životnom praksom¹⁰.

Na isti je način i sv. Ciprijan uživao velik ugled kod vjernika jer je njegova jasna, skladna i čista riječ osvajala. Prudencije će reći da ćemo, od onoga trenutka kada budemo imali knjige i biblioteke, tko bude ljubio Krista, čitati Ciprijana¹¹. Ova misao svjedoči o autentičnosti kršćanskoga pisca i govornika. Govoreći o mnoštvu izgovorenih ili napisanih riječi iz različitih provenijencija, nameće se otvoreno pitanje »nagomilanih biblioteka« i napisanih propovijedi. Usprkos mnoštvu riječi i napisanih propovijedi u današnje vrijeme, može li se ispravno i autentično naviještati Krista.

Crkveni oci koriste retoriku, posebno *elocutio*. On je duša govora ili njegov pokretač. *Elocutio* je izražavanje misli (stil), riječi. To mi kažemo da svatko ima svoj *elocutio* ili stil propovijedanja. Po tomu se svatko od nas razlikuje u propovijedanju jer je svatko sam po sebi različit. U ovaj *elocutio* ili stil spada sposobnost izabiranja riječi i ukrašavanje tih istih riječi. Ornamentika govora zauzima svoje važno mjesto. I kad se tomu nadoda sposobnost s uvježbanošću, dobije se da je cijela osoba uključena u propovijed: od načina položaja očiju za vrijeme propovijedi, stava tijela i gesta ruku, te boje i visine glasa. Ovakve oznake ili ukrasi prate svakog govornika u sva vremena. Zgodno je postaviti pitanje uvježbavanja propovijedi prije negoli budu javno izgovorene.

Ono što su crkveni oci izbjegavali u svojim propovijedima neprirodno je držanje i govorenje (afektiranje) jer takav način ili stil guši spontane pokrete duše i vodi k slabljenju i bezvrijednosti propovijedi. Takav način vodi prema dvoličnosti i oholosti.

Bilo koju shemu, ili pripremu, ili stil upotrijebio propovjednik, ona za njega mora biti neka vrsta kontrole. Oni su kao kočnica, uzde koje propovjednika drže dalje od opasnosti da se sav razlije (da traži *amen*), da se upusti u afekte plača, da se upusti

---

¹⁰ Usp. GRGUR ČUDOTVORAC, *Zahvalni govor*, 1, 1.-8.

¹¹ Usp. PRUDENCIJE, *Pjesme mučenicima*, 13, 6.-8.

u izmišljanje ili da pretvori sve u neku dugotrajnu molitvu. Shema ne da mjesta monotoniji, jer monotoni propovjednik guši svako svjetlo. U svakom slučaju, što god uzeo propovjednik u govoru, odraz je njega samoga. Stoga, teško bi bilo zaključiti da svaki propovjednik treba imati istu shemu, jer svatko izražava ili propovijeda prema svojim sposobnostima i prikladnosti. No, to ne ispričava da se iz vida ispuste neke sheme ili pravila koja propovijed čine uspješnom.

2. Numerologija kao ornamentika otačke propovijedi

2.1. VAŽNOST BROJEVA

Između elemenata koji podupiru znanje o propovjedništvu, a posebice o biblijskoj egzegezi kod otaca, numerologija zauzima značajno mjesto. Numerologija je jedan način govora koji je tada bio jako naglašen, ali danas pomalo gubi svoju uporabu. Govor preko brojeva potreban je da se bolje shvati samo tumačenje Sv. pisma. Lijepo reče Origen¹² da je potrebno začeti u srcu riječ Božju da bi se moglo darivati Bogu nešto od svojih nutarnjih osjećaja. Sv. Augustin u svojoj molitvi za bolje shvaćanje Pisma traži od Boga da se u njima ne prevari i da drugoga po njima ne prevari¹³.

Jedan od znakova koji se često nalaze na stranicama Biblije jest i broj. Tako se odmah postavlja pitanje koja je vrijednost nekog broja, jer čim je neki broj upotrijebljen, znači da bi morao imati svoju vrijednost.

Aritmetika kao znanost koja poučava promišljanje o brojevima bila je vrlo razvijena u staro vrijeme. Najbolja biblijska egzegeza zaživjela je u Aleksandriji i to s matematičkim školama. Ovdje se formirala tradicija koja je za svog začetnika imala Arhimeda. Susretalo se s djelima Euklida i Apolonija, isto tako, poticalo se na istraživanje o višoj geometriji, koju su stari nazivali *topos analuómenos*¹⁴.

2.2. TUMAČENJE NEKIH BROJEVA U PROPOVIJEDI I EGZEGEZI

Već je rečeno kako je Augustin smatrao da je nepoznavanje brojeva zaprjeka za ulaženje u dublji smisao biblijske stvarnosti. Ovo Augustinovo stajalište prema brojevima dobro se uklopilo u kulturnu sredinu te se pojavilo čak kao jedna vrlo precizna metoda¹⁵.

Prema Sv. pismu (usp. Mudr 11, 20) Bog je svaku stvar uredio prema broju, težini i mjeri. Klement Aleksandrijski shvaćao je geometriju kao znanost koja uvodi u

---

¹² Usp. ORIGEN, *Tumačenje knjige Izlaska* 13, 2.

¹³ Usp. AUGUSTIN, *Ispovijesti* 11, 2, 3.

¹⁴ Usp. ANTONIO QUACQUARELLI, *La fortuna di Archimede nei retori e negli autori cristiani antichi*, Messina, sv. V., 10-50, str. 381.-424.

¹⁵ Usp. AUGUSTIN, *Kršćanski nauk*, 2, 30, 47.

tajne svetih stvari i u tajnu *Sancta Sanctorum*¹⁶. Još je i Platon rekao kako Bog sve geometrizira. Za Augustina broj je temelj matematike i prirodnih znanosti. Kasiodor zamišlja Presveto Trojstvo kao geometra koji je dao svim postojećim stvarima vrstu i oblik (formu), koji je dao snagu zvijezdama, odredio put njihova kretanja te im odredio njihova sjedišta. Može se reći kako je od 3. do 4. stoljeća došlo do napretka u matematičkim znanostima, zbog čega je ušlo i u svijest otaca da broj upućuje na geometriju, a da geometrija upućuje na broj.

Evo primjera. Broj 4 upućuje na kvadar, a kvadar upućuje na broj 4. Već je Origen, komentirajući u jednoj svojoj homiliji tekst iz Post 6, 14: »Napravit ćeš lađu od drveta kvadratnog oblika«, objasnio što bi to bila kvadratna drva. Prema njemu kvadar se ne ljulja ni s jedne strane, i s koje god mu strane dođeš, on ostaje stabilan, siguran i snažan. Upravo ovaj oblik materijala (kvadratnog drveta) može podnijeti svu težinu životinja unutar arke i svu navalu vode izvan arke. Vrlo brzo se ustalila uporaba kvadra i arke u govorima i tumačenju Riječ Božje. Posebno je dovelo do toga da je ubrzo i Crkva promatrana u tom svjetlu, ali u duhovnom smislu.

Origen, drži da su ti »drveni kvadrati« u Crkvi doktori, učitelji i revni čuvari pologa vjere. Oni, doista, unutar Crkve tješe narod opominjući ga, te u isto vrijeme svojim znanjem i mudrošću duha se odupiru napadima pogana i heretika koji uzrokuju probleme i svađe u zajednici¹⁷.

Nebeski Jeruzalem postaje ideal kršćanskoga hrama. Grad je jedan kvadar i njegova dužina jednaka je njegovoj širini, kaže knjiga Otkrivenja (21, 10 – 21). Za svetoga Jeronima broj 4 uvijek je za pohvalu. Naime, kvadratna se stijena nikada ne pomiče i vrlo je čvrsta; evanđelja nisu mogla biti neposvećena brojem 4. Jeronim vidi Crkvu utemeljenu na stijeni s četiri ugla i s četiri prstena, i to prstena od zlata (usp. Izl 25, 12). Pomoću njih Crkva kao arka Novoga zavjeta i čuvarica Zakona, nošena je od četiriju evanđelista.

Augustin je držao da su apostoli i proroci ona ugaona stijena Crkve, a da je kvadratna forma svojstvena kršćanima. U bilo kojoj napasti kršćanin ne pada, i premda gurnut, on se klima ali ne pada, ostaje čvrst upravo kao ona kvadratna stijena, bez obzira s koje mu se strane približilo. Psalam 36, 24: »Ako i posrne, ne pada jer ga Jahve drži za ruku«, primjenjuje na mučenike kako bi slušatelje potaknuo da ne klonu pred navalom bilo koje napasti.

Što se tiče egzegeze, mjesta koja spominju broj četiri povezuju se s drugim biblijskim slikama povezanim s tim brojem kako bi otvorili nove duhovne horizonte. Za koga je Sv. pismo temeljna knjiga duhovnoga unutarnjeg života, nastojat će sa-

¹⁶ Usp. KLEMENT ALEKSANDRIJSKI, *Stromati*, 6, 11, 86.

¹⁷ Usp. ORIGEN, *Tumačenje knjige Postanka*, 2, 4.

gledati sva moguća mjesta u Bibliji kako bi proširio svoje duhovne horizonte bez ikakva ograničavanja.

Pavao iz Nole kao pastir /dušobrižnik/ svoju je egzegezu utisnuo u figurativnu umjetnost. Govoreći o atriju koji vodi prema crkvi, a koji je načinio u Noli, i o fontani iz koje izvire voda, bilježi simboličku vrijednost stupova. On drži da od samog ulaza u crkvu, kroz atrij, izvire misterij spasenja koji se ostvaruje ulaskom u crkvu¹⁸.

Na ovaj način se pokazuje da se ulazi u različite oblike duhovnoga pristupa određenim znakovima. Tako dolazi do vrlo aktivnog uključivanja aritmetike u patrističku egzegezu; poznato je da jedan kršćanski autor po svojim idejama biva inspiracija drugom autoru, a ovaj drugi nekom trećem. Ako su im polazišne točke uzete iz prirode (npr. kamen, kvadar), govor će biti puno shvatljiviji i tako će stvoriti temelj za simbolički govor koji će biti prihvatljiviji od strane onih učenijih i manje učenih. Koji put spontanost u odabiru nekog prirodnog »predmeta« samo je znak da se radi o inteligenciji srca. Inteligencija srca dopire onamo gdje ne može doprijeti *ratio*, pokazujući tako koliko je ljudski *ratio* ograničen.

Augustin je maksimalno upotrijebio čisti razum kako bi spoznao narav brojeva, ali nije daleko stigao. Isti je pokušaj imao i Boecije, stoljeće poslije Augustina. On je posvetio puno vremena istraživanju aritmetike prevodeći *Introductio arithmeticae* od Nikomaha iz Geraze. Isto tako, napisao je traktat: *De institutione arithmetica*. Za Boecija je aritmetika integralni dio filozofije i slijedeći tradiciju on podržava preciznu podređenost znanosti, vidjevši pri tomu da jedino aritmetika može samostalno stajati. Glazba, primjerice, da bi izrekla svoj sklad mora se poslužiti brojevima; geometrija se također mora poslužiti brojkama da bi označila svoje crte i oblike; astronomija ne može izreći kretanje zvijezda bez da se koristi brojevima i geometrijskim figurama. Boecije se drži Nikomaha i stoga nije originalan u razmišljanju. Njemu nedostaje pristup numerologiji u biblijskoj egzegezi, koju ćemo pronaći kod Augustina. Augustin traži iz svega ovoga sličnosti koje se otkrivaju u inteligenciji srca.

Kasiodor je uvjeren, kao i Augustin, da *multa nobis legis divinae mysteria per diversos numeros indicentur*. U broju 17, kada se rastavi na $10 + 7$, vidi proročke krjeposti. Za njega se broj deset odnosi na Dekalog, a broj sedam na sedam oblika duha (*denarius pertinet ad decalogum veteris testamenti, septenarius ad septiformem spiritum*). U broju 17 mogu se vidjeti *praecipua mysteria sanctae legis*.

Na isti način traži objašnjenje broja 13 s kojim se služi Crkva u tom smislu kada se rastavi na 5, koji predstavlja pet Mojsijevih knjiga, i na 8, koji predstavlja uskrsnuće Kristovo. To je dakle broj koji obuhvaća misterij Staroga i Novoga zavjeta.

---

¹⁸ Usp. PAVAO IZ NOLE, *Pismo*, 13,13.

Da bi objasnio broj 20 služi se metodom reduplikacije, korištenjem broja deset dva puta, a time se dobiva na većoj važnosti onoga konteksta u kojem se broj 20 nalazi. A metodom redukcije tumači broj 25; kada ga se umanji za pet dolazi se do istog značenja broja 20, a broj 5 se odnosi na pet Salamonovih trijemova.

2.3. BROJEVI I GESTA PRSTIJU

Brojevi su našli svoje mjesto u kršćanskoj antici upravo u onom trenutku kada se trebalo prijeći od vidljivih stvari do onih nevidljivih. Da bi se ispravno shvatilo tadašnji pristup vrjednovanju brojeva, potrebno je nešto promijeniti u glavi današnjega čovjeka.

Npr. »desna strana« za čitav svijet i čitav prostor ima pozitivno značenje, dok u političkom rječniku današnjega vremena »desna strana« ima negativno značenje. Negativno značenje »desne strane« apostrofira se onomu tko »radi« protiv humanoga napretka društva. Sve pozitivne vrijednosti »desne strane« preuzela je »lijeva strana«. To može dovesti do konfuzije pojmova koja ne će pomoći u razumijevanju tekstova starih poganskih i kršćanskih autora, posebice ne će pomoći u razumijevanju aritmologije, koja je bogata pojmovima duhovne naravi.

Broj 100 kod antičkih mislilaca nije bio samo konkretan broj, nego je služio kako bi se izrekla beskonačnost. Sa značenjem beskonačnosti i Homer u svojoj Ilijadi uporabljuje broj 100 kada govori o blještavoj moći Krete, nazivajući je upravo kao stotinu gradova; Kreta ima moć kao stotine gradova¹⁹. Virgilije također opjevava Kretu sa stotinu gradova, stotinu oltara u hramu božice Venere, stotine jezika i stotinu usta koji trpe u Adi²⁰.

Kršćanski autori za označavanje najveće savršenosti uzimaju broj 100. U antičkom svijetu brojevi su se izražavali blagim savijanjem prstiju. Bila je to tehnika koja se učila u školi. Prstima su se označavali brojevi, baš kako kaže Ovidije: *Digitum per quos numerare solemus*. Gesta kojom se prikazivao broj 100 bila je da se na desnoj ruci kažiprst spoji sa palcem. Ista gesta ali na lijevoj ruci imala je značenje broja 10. Brojevi do 99 su se označavali prstima lijeve ruke, a od 100 se prelazilo na desnu ruku. Krug koji se dobije spajanjem ova dva prsta odnosio se na okrugli oblik neba, zemlje, zvijezda, sunca i mjeseca, tj. stvaranje koje podsjeća na Stvoritelja. Značilo je da se radi o nebeskoj slavi.

Za prve kršćane podudarnost predstavljanja broja 100 pomoću prstiju s parabolom o sijaču (Mt 13) poprimila je veliki interes na području duhovnoga života. Onim ovčama, kojih je 99, treba pridodati i onu jednu, izgublenu, da bi se imalo 100, broj savršenstva: Kraljevstvo nebesko. *Loquela digitorum* vrlo je poznata u egzegezi

---

¹⁹ Usp. HOMER, *Ero i Leonardo*, 649.

²⁰ Usp. VIRGILIJE, *Eneja*, 3, 104.-109.

Mt (13), ne samo što se tiče broja 100, nego i brojeva 60 i 30. Broj 60 pridavao se udovicama i uzdržljivima od ženidbe, tako da se na lijevoj ruci kažiprst blago spusti na nokat palca. Broj 30 se pridavao oženjenim i udanim vjernicima, a prikazivao se prstima lijeve ruke na taj način da se blago spoje kažiprst i palac lijeve ruke, kao da pokazuju blagi zagrljaj dvoje bračnih drugova. Ovakav način egzegeze bio je posebno prisutan u vrijeme Jeronima, Augustina i Kasiodora. Naime, što se tiče broja 100, on će zadržati svoje isto značenje za stalno.

Ivan Zlatousti pita se: ako je zemlja dobra, a isti sijač i isto sjeme, kako je moguće da jedno donese 100, jedno 60, a jedno 30? Raznolikost donošenja ploda ovisi o kvaliteti zemljišta, a ne o sijaču ili sjemenu. Dobrota Božja očituje se kroz mnoga dobra i ne postoji ograničenost pojedinih krjeposti. Najveći dio zala nalazi se u bogatstvu: naslada, proždrljivost, zavist, pohlepa za slavom. Oni koji hodaju takvim putem, ne mogu nikada dobiti ni 100 ni 60 ni 30²¹.

Prema Ćirilu Aleksandrijskom, da bi se u nama razvila božanska klica potrebno je odstraniti iz naše duše sve brige ovoga svijeta. Tko sluša riječ Božju, s njom se poistovjećuje i s njom se hrani, i tako izvlači maksimalni plod iz dobre zemlje: 100. Tri različita terena na koja pada sjeme: put, kamenje, trnje označavaju tri različita svojstva ploda. Prema Ivanu Zlatoustom različitost terena označava različitost dobrih djela svetaca, radi čega će neki dobiti 30, neki 60, a neki 100²².

Između 4. i 5. stoljeća simbolički govor biva obogaćen elementima biblijske egzegeze koja je većinom koristila aritmetičke izričaje. U figurativnoj umjetnosti slika se postizala slikom i, budući da su sve bile povezane u jednoj kristološkoj vrijednosti, daju jednu vrlo jasnu viziju o nerazdvojnosti božanskoga²³.

Neki su brojevi za kršćane bili kao neka sentencija i mudra izreka. Pseudo Barnaba²⁴ tumačeći Izaiju (1, 13): »Mladaka, subote i sazive - ne podnosim zborovanja i opačine« objašnjava kako Gospodin ne voli više subote, nego prihvaća samo ono što će on sam ustanoviti i što će on dati svršetak svim stvarima, a nakon čega će nastati jedan novi svijet. Povezivanje Pseudo Barnabe sa ogdoadom proizlazi iz simbolike koja se nalazi i kod Jeremije (17, 24 ss) i u Izlasku (31, 13-17). Broj osam sastavljen od 7+1 i odnosi se na univerzalnu aritmologiju. U glazbi broj 8 pronalazi svoj temelj na principima harmonije u kozmosu. Hebreji su broj 8 držali kao sveti broj (Lev 23, 26). S njime su slavili veličinu JHWH.

²¹ Usp. IVAN ZLATOUSTI, *Tumačenje Matejeva evanđelja*, 44, 4.

²² Usp. ĆIRIL ALEKSANDRIJSKI, *Tumačenje Lukina evanđelja*, 8.

²³ Postoji, primjerice, jedna freska na kojoj je prikazana osoba, a ta osoba drži u ruci drugu sliku (torbu), dok ta upućuje na treću sliku. Sve te slike imaju kristološku vrijednost, usp. ANTONIO QUACQUARELLI, *Retorica patristica e sue istituzioni interdisciplinari*, Rim, 1995., str. 97.

²⁴ Usp. *Pseudo Barnaba*, 15, 8.

Pitagorejci su podržavali mišljenje da osam sfera pokazuju da je ogdoada princip nebeske pravednosti. U Mitri su držali da postoji 8 nebesa, a najviši je onaj gdje prebivaju blaženi. U Perziji su častili osam božanstava: Nebo, Sunce, Mjesec, Zvijezda Danica (Venera), Vatra, Zemlja, Vjetar i Voda. U Sibilinim proročanstvima broj 8 kraljevstvo je apsolutne savršenosti u nekom drugom svijetu. U knjizi Enohovo, ali u etiopskoj verziji, broj 8 je shvaćen kao nebesko razdoblje (sedmica ili tjedan) u vječnom blještavilu²⁵.

Osmi dan je Krist uskrsnuo, Sunce pravde koje se diže s Istoka. Klement Aleksandrijski, uzimajući tekst iz Lukina evanđelja (20, 35): »Oni koji su se našli dostojnima drugoga svijeta i uskrsnuća niti se žene niti udaju«, objašnjava ogdoadu kao veliku godinu u kojoj će se ostvariti obećanja koja se odnose na uskrsnuće. Prema Justinu, Noa, koji se spašava sa ženom, tri sina i tri snahe, prefigurira početak novoga rađanja ili generacije koje se objašnjava brojem 8, a odnosi se na dan u kojemu će Krist uskrsnuti²⁶.

Kristovo uskrsnuće se izražavalo i govorničkom gestom koja se sastojala u ispruženim tri prsta. Ova govornička gesta je istovremeno i ogdoada: palac, kažiprst, i srednji prst su *porrecti* /ispruženi/, dok su prstenjak i mali prst savijeni i blago dodiruju dlan ruke. Treba doista paziti na značenje i poruku onoga što gesta prstiju govori. Kada Krist palcem, kažiprstom i srednjim prstom koji su ispruženi čini čudo, znači da se radi o tomu da ima božansku narav, tj. da je pravi Bog (*totus Deus*). Slika jednoga pokojnika sa *flexio digitorum* ne može drugo predstavljati nego nadu u uskrsnuće za život vječni. U slučaju Petrova negiranja Isusa, kojim su često ukrašeni sarkofazi, ističu se tri uzdignuta Kristova prsta. Neki su smatrali da se ta tri Kristova uzdignuta prsta odnose na ono »tri put ćeš me zatajiti« (Mt 26, 34), što je pogriješno. Vezano uz ovo, broj tri se prikazivao ispruženim palcem i kažiprstom, dok su srednji, prstenjak i mali prst bili savijeni i spojeni s dlanom ruke.

Govoreći o aritmetici potrebno je reći kako postoji veza između grčkoga slova i broja o kojemu je riječ. Od IV. stoljeća pojavljuju se na paliju simbolična slova-brojevi, koji su nam u današnje vrijeme nejasni i stoga nisu postali predmet istraživanja. Nedostatak literature/tekstova uzrokovao je da se izgubio teološki smisao koji se želio prenijeti. U srednjem vijeku *slova-brojevi* upotrebljavali su se onako mehanički, bez razmišljanja o njihovu značenju. U pomoć su pritekli arapski brojevi. U punom sjaju uporaba simboličkih *slova-brojeva* došla do izražaja od IV. do VI. stoljeća u katakombama i na velikim mozaicima u Rimu i Raveni. Pojavljuju se najobičnija *slova-brojevi* koje su mogli tada svi čitati, a prenosili su određenu poruku. Današnji istraživači našli su se zatečeni kako uopće nazvati tu pojavu »*slova-broje-*

²⁵ Usp. ANTONIO QUACQUARELLI, *La »loquela digitorum« della resurrezione di Lazaro in un bassorilievo di Aquileia: Retorica e iconologia*, Bari, 1982., str. 105.-114.

²⁶ Usp. JUSTIN, *Dijalog*, 138.

vi«. Ovu pojavu se nazvalo *gammadia*, na temelju grčkoga slova *gamma*, iako sam naziv nije dovoljno precizan da bi objasnio najbolji smisao.

Izidor Seviljski u većini je slučajeva promatrao broj 8 u pozitivnom smislu, ali je i broj 8 povezivao s osam glavnih poroka: zavist, srdžba, žalost, škrtost, proždrljivost, bludnost, taština i oholost.

Ćiril Aleksandrijski, u Tumačenju proroka Hošee 2, 3, 33 govori da je broj 15 sastavljen od broja 7 i broja 8: broj 7 označava sve ono vrijeme prije proroka, a broj 8 označava Novi zavjet. To izvlači iz Knjige propovjednikove (11, 1): »Baci kruh svoj na vodu, i naći ćeš ga poslije mnogo vremena. Podijeli sedmorici ili osmorici, jer ne znaš kakvo će zlo snaći zemlju.«²⁷

Jeronim, komentirajući isti citat i pozivajući se na Ez 40, 26.31, gdje se govori o budućem Domu: »K vratima je vodilo sedam stuba..., a stubište je imalo osam stuba«, objašnjava da broj 7 označava da smo odgojeni u znaku Zakona, a poslije pomoću ogdoade prelazimo na evanđelje. Radi se o čašćenju cjelovitosti jednoga i drugoga Zavjeta. Hebreji su broj 7 povezivali sa subotom, a ne broj 8, negirajući tako uskrsnuće. Heretici, kao Marcion, Mani i svi oni koji su nastojali odbaciti Stari zavjet, broj 8 su povezivali s evanđeljem, dok su broj 7 sedam odbacili koji je predstavljao Stari Zavjet.

Mnoge se stvari u tumačenju biblijskih tekstova ne će razumjeti ako se ne uđe u duh antičke numerologije. Poznato je da se zbrajanjem određenih brojeva dobiva jedan broj s posebnim značenjem. Npr. broj 4; kada se zbrajaju brojevi do 4 dobije se broj 10: $1+2+3+4=10$.

Grgur Veliki tumači Djela apostolska (1, 15), tj. izbor apostola Matije: »U one dane ustade Petar među braćom – a bijaše sakupljenog naroda oko sto i dvadeset duša – i reče: Braćo! Trebalo je da se ispuni Pismo ... jedan dakle od ovih ljudi što bijahu s nama treba da bude svjedokom njegova uskrsnuća.« Za njega broj 7 označava trajanje zemaljskog života, a broj 8 onaj vječni život koji nam je Krist osigurao svojim uskrsnućem; dakle zbrajajući brojeve 7 i 8 osam dobije se 15, a zbrajajući brojeve $1+2+3+4+5+6+7+8+9+10+11+12+13+14+15$ dobije se 120²⁸. A broj 120 upravo je onaj broj slušatelja koji su slušali Petra dok je govorio o izboru apostola Matije.

Na isti način pristupa i Augustin s obzirom na broj 153 koji se spominje kod Iv 21, 11: »Nato se Šimun Petar popne i izvuče na kraj mrežu punu velikih riba, sto pedeset i tri«. Augustin je mišljenja da Sv. pismo obično Duha Svetoga označava brojem 7, a zakon brojem 10. Nakon duge rasprave o simbolizmu ovih brojeva (7 i 10), prelazi na tumačenje čudesnoga ulova riba²⁹. Čudesni ulov odnosi se na nebesku

---

²⁷ Usp. ĆIRIL ALEKSANDRIJSKI, *Tumačenje knjige Propovjednika*, 11, 2.

²⁸ Usp. GRGUR VELIKI, *Moralia*, 35.

²⁹ Usp. AUGUSTIN, *Govori*, 270, 5.-7.

Crkvu. Mreža se nije raskinula jer u vječnom životu nema mjesta raskolu, tj. herezama. Tvrdi da se broj 153 ne bi odnosio na svece jer na njih se odnosi broj 144.000 (Otk 14, 1.4). To su oni koji se nisu vezali za žene. Radi se o tomu da broj 153, koji je u svom korijenu nesavršen, vodi prema savršenoj stvarnosti. Doista Augustin polazi od vrijednosti koju daje broj 153. Broj 17 (7+10=Duh Sveti + Zakon) rađa broj 153 na taj način da se zbrajaju brojevi od 1 do 17: 1+2+3+4+5+6+7+8+9+10+11+12+13+14+15+16+17=153. Uskrснуće postižu oni koji bez šizmi i negativnosti ispunjavaju zapovjedi u zajedništvu s Duhom Svetim.

Bazilije Veliki³⁰ s brojem 7 povezuje oprostjenje grijeha. Petar je pitao: »Ako se moj brat ogriješi o mene, koliko mu puta moram oprostiti? Do sedam puta?« (Mt 18, 21 ss) Bazilije se pita zašto Petar nije upotrijebio neki drugi broj. Isto tako se pita zašto Gospodin nije rekao do sto puta, nego do 70 puta 7. Za Bazilija, Petar i Isus, uzevši broj 7, željeli su ostati na putu tradicije u kojoj je broj 7 označavao oprostjenje grijeha. Nije li Gospodin rekao da tko ubije Kajina bit će kažnjen 7 puta više (Post 4, 15). Isto tako se govori kad se spominje Lamekovo zlodjelo: »Kajin će biti kažnjen sedam puta, a Lamek sedamdeset puta sedam« (Post 4, 24 ss).

Za Origena broj 7 označava zapovjedi zakona. Onaj tko teži za zemaljskim stvarima (usp. Kol 3, 2), okupiran je tijelom i razmišlja na tjelesni način (usp. Rim 8, 5), pa tako teži prema grijehu. Kada se približi broju 7, koji znači mudrost zakona, onda teži prema oslobođenju i povratku Ocu.

Broj 7 vrlo je često prisutan u Bibliji: počinje sa sedam dana stvaranja i završava proročkim navještajem svršetka vremena: »Dostojno je Janje koje je zaklano primiti moć, bogatstvo, mudrost, snagu, čast, slavu i blagoslov.« Broj sedam u Bibliji se spominje oko 700 puta. Ako ga se promatra u monogramu, onda je broj sedam označen sa slovom Z (gammadia), a ima kristološko značenje. Gammadie spadaju u kristološke monograme koje čine bitnu sastavnicu jedinstvenoga simboličkog govora u antičkom kršćanstvu: one su kao trajna kateheza.

Zaključak

Na kraju bismo mogli reći kako smo tijekom cijeloga vremena imali pred sobom za cilj otkriti barem mali dio bogatstva iz riznice crkvenih otaca na području propovijedanja. To se bogatstvo očitovalo različitim shemama i različitim načinima uporabe svih prikladnih i raspoloživih sredstava. Sve što im je moglo poslužiti u propovijedi ili tumačenju biblijskih tekstova, bilo iz kršćanskoga bilo iz poganskoga svijeta, poslužilo je za naviještanje evanđelja i poruke Isusa Krista. Za kraj nadodajmo nešto iz naše bliže povijesti, a ne tiče se možda izričito shema propovijedi ili uporabe brojeva ili gesta prstiju. U Đakovu je 1946. godine biskup dr. Antun Akšamović, suglasno zaključcima Dekanske konferencije, u želji za što intenzivnijim

³⁰ Usp. BAZILIJJE VELIKI, *O stvaranju čovjeka*, 2, 10.

radom *dušobrižnoga* svećenstva na pastoralnom polju, osnovao Pastoralni institut Đakovačke biskupije u Đakovu. Institut je imao osam odbora, a peti je bio Odbor za katehizaciju i propovijedanje. U zadaću Odbora spadalo je izrađivanje nacrtu propovijedi o aktualnim pitanjima! Institut je uspješno djelovao, a kasnije njegova duša i pokretač bio je kateheta Bäuerlein. On je upućivao svećenike na vjeronauk u crkvi, jer je crkva stjerana u zidove. Preko Instituta 1947. godine kateheta je napisao: »Bog nas je doveo natrag u crkvu, bliže oltaru, bliže Svetohraništu!«³¹

U duhu toga razmišljanja zaključujem: kakav god bio propovjednik i kakvom god se shemom služio, te kakva god sredstva koristio u propovijedi, i na kojem mjestu propovijedao, neka propovijed posluži približavanju vjernika Bogu i Svetohraništu.

---

³¹ Usp. MARIN SRAKIĆ, *Zabrana školskog vjeronauka u doba komunizma*, Zagreb, 2000., str. 33.-34.

PREACHING OF THE CHURCH FATHERS

Drago Tukara*

Summary

The author of the article enters the area of the rhetoric of ancient times. These were the times of the beginning and development of Christian preachers. Although many of the Church Fathers were brought up, educated and intellectually formed in the time of pagan orators, they tried to make their notion original. Thus the article brings to our attention the schemes of speeches, all of them original in their own way. It is emphasized that it is necessary to take into consideration one's whole inner spiritual and outer material reality to form a speech or its scheme, for they are of the utmost importance for the creation of a successful and original speech.

In the first section of the article the author points to the spiritual expression of the Church fathers. The inner reality of every orator is accentuated, for the success of bringing listeners into the true pattern of following Christ depends on it. The second section reveals the meaning of numbers. Numbers were part of oratory, especially the biblical ones which contained a specific message. The author reveals and presents this message as useful and interesting. Together with numbers, the Church fathers would also use certain gestures of fingers to show the significance of the present and future life in Christ.

Key words: *preaching, Church fathers, theology, schemes, iconography, numbers, gestures of fingers, spiritual reality, Christian mystery.*

---

* Doc. dr. sc. Drago Tukara, Catholic Faculty of Theology in Đakovo, J. J. Strossmayer University of Osijek, P. Preradovića 17, p.p. 54, 31400 Đakovo, Croatia, drago.tukara@djkbh.hr